

ТЕМА 12 Фінансування санації підприємств

1. Характеристика внутрішніх джерел проведення фінансової санації підприємства.
2. Характеристика зовнішніх джерел проведення фінансової санації підприємства.

1. Характеристика внутрішніх джерел проведення фінансової санації підприємства

Внутрішні джерела проведення фінансової санації:

- кошти власників (засновників, учасників, пайовиків тощо) суб'єкта підприємницької діяльності;
- кошти працівників підприємства.

Фінансова санація за рахунок залучених коштів власника (власників) боржника

Власники підприємства, що потребує санації, можуть надати фінансову допомогу своєму підприємству шляхом виділення необхідних коштів для погашення зобов'язань боржника перед кредитором, в тому числі зобов'язань щодо сплати податків та обов'язкових платежів.

Така допомога з правової точки зору може здійснюватись шляхом:

- безповоротної фінансової допомоги;
- зворотної фінансової допомоги;
- збільшення статутного фонду.

Безповоротна фінансова допомога.

Відповідно до чинного законодавства України, безповоротною фінансовою допомогою слід вважати:

- суму коштів, передану платнику податку згідно з договорами дарування, іншими подібними договорами, які не передбачають відповідної компенсації чи повернення таких коштів (за винятком бюджетних дотацій і субсидій), або без укладання таких угод;
- суму безнадійної заборгованості, відшкодованої кредитором позичальником після списання такої безнадійної заборгованості;
- суму заборгованості платника податку перед іншою юридичною чи фізичною особою, що залишилася нестягнутою після закінчення строку позовної давності;
- кредит або депозит, наданий платнику податку без встановлення строків повернення його основної суми, за винятком кредитів, наданих під безстрокові облігації, та депозитів до запитання у банківських установах.

Правовою основою надання безповоротної фінансової допомоги власником підприємства може бути як його власна ініціатива, так і рішення вищого керівного органу підприємства, який складають його власники або їх представники. Не виключено підписання між власником (власниками) підприємства-боржника і самим підприємством відповідної безоплатної угоди.

Суттєвим недоліком є те, що підприємство-боржник повинно сплатити податок на прибуток з сум, отриманих у вигляді безповоротної фінансової допомоги.

Більш того, виходячи з положень податкового законодавства, надання фінансової допомоги можливо для суб'єкта-донора лише з чистого прибутку. При цьому суми фінансової допомоги не виключаються зі складу об'єкта оподаткування податком на прибуток. Це фактично означає, що сума, яка спрямовується на фінансове оздоровлення, оподатковується двічі.

Саме тому метод залучення коштів для здійснення фінансової санації в українській підприємницькій практиці не набув поширення, оскільки він є не вигідним як для власника підприємства, так і для самого підприємства.

Зворотна фінансова допомога власником може надаватись виключно на підставі цивільно-правових договорів, зокрема позики, кредиту тощо.

Відповідно до законодавства України кредити, тобто кошти, які передаються у тимчасове користування на умовах забезпеченості, повернення, строковості, платності, характеру використання, можуть видаватись лише спеціалізованими установами: банками, кредитними спілками та ломбардами. Тому, як правило, крім випадків, коли власником підприємства-боржника виступають кредитні установи, кредит як джерело проведення фінансової санації не входить до групи внутрішніх джерел проведення санації. Найбільш простим недорогим способом в аспекті оформлення операції і оподаткування є надання фінансової допомоги боржнику у формі безповоротної (чи, під невисокі проценти, зворотної) позики.

Фінансова санація шляхом випуску цінних паперів.

Короткострокові і довгострокові займи на проведення фінансової санації підприємство-боржник може отримати шляхом випуску і продажу боргових зобов'язань (векселів, облігацій).

Однак таке твердження помилкове з правової точки зору, тому що відповідно до законодавства України, яке регулює вексельний обіг, вексель може бути виданий лише за фактично відпущені товари (надані послуги, виконані роботи). Таке тлумачення знайшло своє вираження і у судовій практиці..

На відміну від векселя, випуск облігацій не є обумовленим наявністю реальної заборгованості емітента перед власниками облігацій. Однак відповідно до Закону України „Про цінні папери та фондовий ринок“, випуск облігацій підприємств для формування та поповнення статутного фонду емітента, а також для покриття збитків, пов'язаних з їх господарською діяльністю, не допускається". Іншими словами, ні вексель, ні облігації, якщо діяти у повній відповідності до вимог чинного законодавства, не можуть бути випущені у обіг для залучення коштів під проведення фінансової санації.

В економічній літературі, особливо у закордонній, ефективним інструментом залучення коштів для проведення фінансової санації вважається **збільшення статутного фонду**.

Збільшення статутного фонду підприємства (додаткова емісія для акціонерних товариств) має такі основні переваги:

- для залучення коштів не потрібні ні застава, ні гарантії третіх осіб;
- вкладення коштів у підприємство у даному випадку має довгостроковий характер;
- залучені кошти не підпадають під оподаткування. Сказане є вірним навіть для випадків, коли корпоративні права (при первинному розміщенні) реалізуються за ціною, вищою від номіналу.

При цьому збільшення статутного фонду акціонерного товариства може здійснюватися трьома методами:

- шляхом випуску нових акцій;
- шляхом обміну облігацій (які були випущені раніше) на акції;
- шляхом збільшення номінальної вартості акцій.

Участь у санації працівників боржника

Загроза банкрутства і обумовлені цим економічні та соціальні наслідки змушують персонал, який працює на підприємстві, робити свій внесок в фінансування санації.

Основною метою фінансової участі персоналу в санації підприємства є надія зберегти робочі місця.

Особливо часто така ситуація спостерігається в період загального економічного спаду, коли дефіцит альтернативних робочих місць обумовлює істотну залежність робітників від даного підприємства.

Фінансування санації персоналом можливо за допомогою:

- відстрочки чи відмови від винагороди за результатами господарської діяльності;
- надання робітниками позик;
- придбання співробітниками акцій даного підприємства.

На сьогодні чинне законодавство не передбачає випадків та порядку відмови (повної або часткової) персоналу підприємства-боржника від винагороди або розстрочки таких виплат. Більш того, в сучасному українському правовому полі існує тенденція щодо боротьби з затримками у виплаті заробітної плати та інших видів винагороди. Про це свідчить введення у Кримінальний кодекс України статті, відповідно до якої кримінальна відповідальність настає як за (1) безпідставну невикплату заробітної плати, установлені законом виплати громадянам більше ніж за один місяць, вчинену умисно керівником підприємства, установи або організації незалежно від форми власності, так і за (2) безпідставну невикплату заробітної плати, якщо ця невикплата пов'язана з нецільовим використанням коштів, призначених для виплати заробітної плати. Якщо кошти заробітної плати або інших витрат спрямувати на фінансову санацію, такі дії будуть підпадати під диспозицію зазначеної статті Кримінального кодексу України. Слід також враховувати, що і Кодекс України про адміністративні правопорушення також містить аналогічну статтю, відповідно до якої „порушення встановлених термінів виплати пенсій, стипендії, заробітної плати, виплата її не в повному обсязі, а також інші порушення вимог чинного законодавства про працю тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, та громадян - суб'єктів підприємницької діяльності від п'ятнадцять до п'ятдесят неоподатковуваних мінімумів доходів громадян". Таким чином, зазначене вище фактично робить неможливим спрямування сум заробітної плати та інших винагород, які підлягають виплаті робітникам, на проведення фінансової санації.

Вирішення зазначеної вище проблеми може мати такий вигляд: підприємство-боржник виплачує заробітну плату та інші винагороди своїм робітникам, а останні після цього передають їх на здійснення санаційних заходів. Однак, з економічної точки зору, таке вирішення є неефективним, оскільки: (1) робітник повинен сплатити усі нарахування, які пов'язані з виплатами заробітної плати та інших винагород, а (2) підприємству-боржнику ці кошти повинні збільшити об'єкт оподаткування податком на прибуток.

Стосовно кредитування, необхідно відмітити, що фізичні особи не мають права кредитувати юридичних осіб в Україні.

Тому слід визнати, що такі джерела фінансування санації є неефективними.

Більш реальним виглядає фінансування санації персоналом підприємства-боржника шляхом придбання корпоративних прав (включаючи акції) або облігацій свого підприємства. Особливо це реально у варіанті погашення заборгованості з виплат персоналу по розміщенню відповідної кількості корпоративних прав та облігацій. Однак, як вже вказувалось вище, тут існують проблеми загального характеру, зокрема заборона на випуск облігацій для погашення збитків. Тому можна використовувати тільки акції.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що в правовому полі України

досить складно здійснити фінансову санацію боржника через залучення коштів його персоналу.

2. Характеристика зовнішніх джерел проведення фінансової санації підприємства

Зовнішні джерела фінансування санації підприємства:

- коштів державного бюджету (для державних підприємств) (див. тему 8);
- використання кредитних ресурсів;
- коштів основних кредиторів;
- коштів від залучення інвестицій.

Для проведення фінансової санації можуть залучатись також **кредитні ресурси**. Зрозуміло, що у такому випадку правовою підставою для отримання коштів на зазначені цілі будуть кредитні угоди. При цьому правове регулювання у даному випадку буде здійснюватись на визнаних в Україні загальних принципах та правилах кредитування. Сказане не стосується випадків, коли кредити надаються за окремими програмами фінансування досудової санації. В останньому випадку надання та повернення кредиту будуть дещо модифіковані.

Надання кредитів регламентується цілою низкою нормативних актів. Основним серед них є Закон України „Про банки та банківську діяльність”.

Якщо проаналізувати положення закону стосовно використання кредитних ресурсів у ході проведення фінансової санації, то можна дійти таких висновків.

Перше. Для проведення фінансової санації можуть бути надані лише короткострокові кредити, тобто кредити до одного року. Це дуже короткий строк для виведення підприємства-боржника з фінансової прірви. Тобто, взявши кредит на цей строк для проведення фінансової санації, найімовірніше позичальник не зможе його повернути.

Друге. Залучення кредитних коштів для проведення фінансової санації обов'язково повинно бути забезпечено або заставою (майном, майновими правами, цінними паперами), або гарантіями (банку, фінансами чи майном третьої особи), або іншим забезпеченням (порука, свідоцтво страхової організації). Виходячи з того, що підприємство-боржник знаходиться у досить скрутному фінансовому стані, важко очікувати, що хтось виступить його гарантом або поручителем. Водночас найімовірніше його майно буде знаходитися під податковою заставою, а процедура перезастави дуже складна. І навряд чи у даній ситуації на неї погодиться кредитна установа.

Третє. Ці кредитні угоди будуть розглядатись за ступенем ризику як кредити з підвищеним ризиком, що фактично означає встановлення „нереальних” процентних ставок для підприємства-боржника.

Аналогічне можна сказати про залучення іноземних кредитних ресурсів для проведення фінансової санації. Оскільки законодавство України передбачає, що український резидент має право отримати кредит від нерезидента лише за наявності ліцензії, яку надає Національний банк України у визначеному законодавством порядку. Якщо проаналізувати законодавство, що регулює зазначене питання, то виявляється, що залучення іноземних кредитів для проведення фінансової санації є ще менш реальним, ніж залучення вітчизняних кредитних ресурсів.

Інша справа - некомерційний кредит, який виділяється державними та недержавними фондами під проведення програм фінансового оздоровлення підприємств.

Законодавство України має таку практику, що знайшло своє відображення у чинному законодавстві. Такі кредити надаються під конкретні плани санації, розробка яких у такому випадку стає найбільш важливим питанням. Такі пільгові кредити мають чітко визначені цілі використання, що дуже жорстко контролюється з боку донора. При цьому слід мати на увазі, що іноземна допомога надається підприємствам-боржникам, у функціонування яких зацікавлений зарубіжний капітал.

Якщо кошти для стабілізації фінансового стану підприємств виділяються з внутрішніх (українських) джерел, то в такому випадку вони, як правило, виділяються державним підприємствам на підставі постанов або розпоряджень уряду України. При цьому така допомога може надаватися як на поворотній так і на безповоротній основі.

Санація може здійснюватися за **участю кредиторів**. При цьому це сприяння може бути надане у такому вигляді:

- шляхом реструктуризації заборгованості;
- за допомогою повної чи часткової відмови від зобов'язань;
- за допомогою надання додаткових позикових коштів.

Активної участі кредиторів у фінансовому оздоровленні можна чекати тільки в тому випадку, коли в результаті збереження і санації підприємства вони отримують більш повне задоволення своїх претензій, ніж у випадку ліквідації підприємства, кредитори можуть піти на ризик в обмін на майбутню участь в прибутках даного підприємства, в обмін на визначений пакет акцій боржника чи гарантії отримання надійного джерела збуту своєї продукції і т. ін.

Законодавство України не стимулює діяльність кредиторів у напрямку надання допомоги боржникам. Не дозволено кредиторам списувати борги своїх боржників. Кредитори у випадку виникнення простроченої заборгованості повинні негайно звертатися в господарський суд і тільки в цьому випадку вони можуть зменшити об'єкт оподаткування на суму заборгованості. В іншому випадку кредитор покриває збитки (якщо виникає безнадійна заборгованість) за рахунок прибутку, який залишається в його розпорядженні після оподаткування.

При цьому окремо слід зазначити, що, надаючи фінансову допомогу шляхом відмови від істотних вимог, кредитори повинні врахувати ту обставину, що відмова від претензій до боржника за економічними наслідками прирівнюється до відмови від кредитного договору. Це означає, що при банкрутстві боржника кредитор, який відмовився від претензій не буде членом створюваного комітету кредиторів. Погашення боргів даному кредитору здійснюватиметься за рахунок активів, які залишаться після задоволення вимог всіх кредиторів і членів трудового колективу. Крім того, сума заборгованості платника податку перед іншою юридичною особою, яка залишалася не стягненою після закінчення строку позовної давності вважається безповоротною фінансовою допомогою, яка здійснюється за рахунок прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства.

Якщо кредитором виступає банк, то ситуація стає ще більш невідомою для боржника, оскільки відповідно до Закону „Про банки і банківську діяльність”, підприємство, яке не виконало своїх зобов'язань щодо своєчасного повернення кредитів, повинно бути оголошеним неплатоспроможним. При оголошенні клієнта неплатоспроможним банк зобов'язаний повідомити про це клієнта, його засновників та основних кредиторів, а також орган, який зареєстрував статут підприємства. Крім того, банк публікує об'яву про неплатоспроможність даного суб'єкта господарювання в пресі. Тобто фактично це означає, що банк порушує питання про банкрутство підприємства, і в

такому випадку важко уявити, що необхідно зробити боржникові, щоб переконати банк та інших кредиторів в тому, що по відношенню до нього необхідно провести фінансову санацію.

Банк, розглянувши запропонований план заходів, приймає рішення відносно можливого продовження протягом трьох місяців кредитних відносин з боржником чи, упевнившись в відсутності перспектив погашення простроченої заборгованості, звертається з письмовою заявою в господарський суд з метою порушення справи про банкрутство боржника.

Підсумовуючи все вищенаведене у 2 питанні можемо відмітити інвестиційні вкладення, як ефективний інструмент фінансування санації підприємств – боржників.